

Porphyrios Önállóságunkról

Bene László fordításában és jegyzeteivel

- 1 A fordítás a következő kiadáson alapul: Porphyrios: *Fragmenta*. Edidit A. Smith. Teubner, Stuttgart/Leipzig, 1993. Kommentár: Porphyry: *To Gaurus On How Embryos are Ensouled and On What is in Our Power*. Translated by James Wilberding. Ancient Commentators on Aristotle. General editor: Richard Sorabji. Bristol Classical Press, 2011. Jelen munka a K-75500 OTKA-pályázat keretében készült.
- 2 Római szenátor, Porphyrios az aristotelési *Kategóriák*hoz írott *Bevezetését* (*Eisagógé*) is hozzá címezi.
- 3 Az *Allam* záró mítoszának, a pamphyliai Ér túlvilágjárása elbeszélésének (616b2–621d3) fontos mozzanata, hogy a lelkek a túlvilágon maguk választják meg jövőendő életformájukat (a választás leírása: 617d6–620d5).
- 4 A hellénisztikus és császárkori filozófiában az autonómia jelölésére használt legfontosabb szak kifejezés, az *eph' hémin* szókapcsolat fordítása állítmányi helyzetben „tőlünk függ”, „rajtunk múlik”, „hatalmunkban van”, absztrakt főnévként (*to eph' hémin*) pedig „önállóság”. Az „önmeghatározás” (*to autexusion*) a Kr. u. 1–2. században terjedt el. Porphyrios az *autexusion* szót néhol tágabban használja, az *epi* + dativus konstrukciót pedig a racionális élőlények magasabb fokú autonómiájának jellemzésére tartja fenn (269F, 4 sk.; 270F, 11 sk.), másutt viszont az *autexusion* is az értelmes lényekre korlátozódik (268F, 61 sk.).
- 5 Platón: *Allam* 619e6–620d6, kül. 620a2–3; vö. 619c6–d1.
- 6 Csak találgathatjuk, melyek ezek az érvek. Platón megfogalmazása szerint a lelkek „többnyire” (*ta polla*) előző életüknek megfelelően választanak (620a3), vagyis választásuk *nem teljes mértékben* előre meghatározott, így helye van annak, hogy „okosan” (*syn nói*, 619b3) válasszanak (lásd Wilberding jegyzetét). Plótinus éppen a jellemünkért viselt felelősségünk mellett hozza fel érvként, hogy a lélek milyenségét korábbi életünk – vagyis *saját* tetteink – alakítják (III. 3. 4, 34 sk.).
- 7 *Allam* 617e2–3, apró eltéréssel.
- 8 E megfogalmazásnak (*anapodrastós... phruros*) nincs pontos megfelelője az *Allam* szövegében, de vö. 620d8–e1 (*phylaka... tu hui kai apoplérótén tón hairethentón*). Az *anapodrastós* szó („ami elől nincs menekvés”) a sztoikus fátum jelzője (aphrodisiasis Alexandros: *A végzet* 166.3 Bruns), Plótinus pedig a lélek alászállásával kapcsolatban használja (IV. 3. 13, 1).
- 9 Porphyrios az előző sorokban az *Allam* 620d6–621b1 összefoglalását adja.

268F Smith = Stobaios II. 8, 39 (II. 163, 16 – 167, 7)¹

Tegnap beszélgésünkben, Chrysaorios² barátom, az életformák választásának³ problémáját vetettük föl. [5] Platón e választást a testen kívüli lelkeknek tulajdonítja, és féltő, hogy ily módon eltörli önállóságunkat (*to eph' hémin*) és egyáltalában véve azt, amit önmeghatározásnak (*to autexusion*) mondanak,⁴ ha egyszer a lelkek aszerint fognak a választáshoz, hogy milyenné alakították jellemüket az előző ciklusban átélt tapasztalatok, mit szerettek, illetve gyűlöttek, minek örültek, és mi okozott nekik fájdalmat.⁵ Úgy láttuk jónak, ha ezeket az állításokat nem bolygatjuk, [10] mivel bizonyos meggyőző érvek hozhatók fel védelmükben.⁶

Nehézséget okozott azonban számunkra, ami Platón szerint a lelkekkel történik testbe költözésük során, miután választottak és az egyes embereket készülnek létrehozni. Hiszen egyszer ezt mondja: „az első válasszon életformát, [15] mely mellett aztán szükségszerűen meg kell maradnia”;⁷ máskor pedig, hogy a daimón, aki nekünk jutott, olyan őrzőnk, aki elől nem menekülhetünk.⁸ Elbeszélése szerint a daimónt Lachesis, Ananké lánya küldi a választott étellel együtt, miután valaki egy életformát elnyert és kiválasztott, annak öre és feltétlen beteljesítője gyanánt. A daimón [20] átveszi az illetőt, és Klóthóhoz, annak keze alá, az orsó forgásához viszi, ezután pedig Atroposhoz, aki a neki font sorsot elháríthatatlanná teszi, innen pedig immár egyenesen Ananké trónusához, és miután ráveszi, [25] hogy áthaladjon alatta, a többiekkel együtt Léthé mezejére vezeti el, az Amelés folyóhoz, melyből innia kell egy bizonyos mennyiséget; s akik ittak, mindent elfelednek.⁹ Ha mindezt a Moirák, Léthé és Ananké szövői, kényszeríti ki és juttatja érvényre, [30] miközben a daimón kíséri és őrzi a sorsunkat (*heimarmené*), ugyan minek volnánk az urai, és hogyan mondhatnánk még, hogy „az erény nem szolgálja semminek, hanem ki-ki aszerint részesül benne inkább vagy kevésbé, hogy tiszteletben tartja-e vagy sem”¹⁰

Miután kézbe vettem Platón szövegét, [35] és beláttam, hogy igencsak elvettük a filozófus gondolatát, csodálkozni kezdtem¹¹ azokon, akiket zavarba ejt e kérdés. Azt hiszik ugyanis, hogy [Platón] kizárólag magukra az életformákra gondol, és ahogyan azok, akik az életformákról írtak értekezést, a földműves, a politikus és a katona életformáját emlegetik, [40] úgy ő is. És mivel sok különféle életformát látunk az emberek között, és ezek megválasztása sok tekintetben rajtunk múlik (*eph' hémin*), amint az is, hogy másokra cseréljük, joggal csodálkoznak azon, hogy miként kényszerül az ember, aki ezek közül kiválasztott egyet, annak az életformának kizárólagos és maradéktalan [45] beteljesítésére. A Stoa hívei ugyanis úgy vélik, hogy „életformá”-ról (*bios*) egyetlen értelemben – az „értelmes élet” (*logiké zóé*) jelentésben – beszélünk, és tevékenységekből, állapotokból, hatások gyakorlásából és elszenvetéséből álló lefutást tulajdonítanak neki. Platón viszont az értelem nélküli lények életét is életformának mondja.¹² Szerinte [50] életforma a hattyú élete is, egy másik életforma az oroszláné, és megint másik

a fülemülé; az emberi élet is életforma, és ennek egy fajtája a nőé, egy másik a férfié – hiszen azt mondja, hogy az életminták a legnagyobb változatosságot mutatják.¹³ Nos tehát, az „életforma” egyik jelentése Platónnál [55] ilyesféle; egy másik jelentés az, amelyet az előbbiek járulékaként és az említett alapvető életformára épülő másodlagos jellegként állít elénk. A kutya számára az alapvető életforma az, amelyik a kutya életének (*zóé*) megfelel; ehhez az életformához járul ráadásként a vadászkutyák, a nyomkeresők, [60] az asztal körül lebzselők vagy a házőrzők életformája – ez lenne a másodlagos életforma.

Az értelem nélküli állatok esetében azonban – mivel meg vannak fosztva az önmeghatározástól – az efféle másodlagos jelleg vagy természettől, vagy a gazdájuk rendelkezése folytán jön létre. Az ember esetében az, hogy valaki kiváló őstől [65] született, vagy hogy szép test jutott neki, vagy a természet, vagy a véletlen révén adódik – mindenesetre világos, hogy az efféle dolgok soha nem rajtunk múlnak (*eph' hémin*). Azonban valamelyik mesterség vagy tudomány elsajátítása, illetve foglalatosság üzése, a politikai életben való részvétel, hatalmi állásokra törekvés és a többi efféle dolog [70] önálló tevékenységünkől függ (*ek tu eph' hémin*),¹⁴ még ha ezek némelyikére nem könnyű is szert tenni, mivel külső segítségre is szükség van hozzá, s ezért csak ügygel-bajjal szerezhetők meg, de nem is könnyen szabadulunk tőlük, ahogyan ez a hatalom, a zsarnoki vagy népvezéri szerep esetében van. Minden efféle az elhatározásunktól (*proairesis*) [75] függ, elérésük viszont nem teljesen rajtunk múlik; de miután elértük valamelyiket, szükségképpen annak a rendjét kell követnünk.

Megadatott azonban csaknem mindenkinek, aki középen áll és nem lett máris hitvány, hogy az életformával, melyet követ, vagy hitvány módon, vagy kiválóan éljen.¹⁵ Hiszen [80] előfordul, hogy valaki, aki zsarnokságra jutott, jóindulatú és szelíd lesz, s az is, hogy valaki gonoszul használja királyi hatalmát.

Mivel így áll a dolog, „az életformák választása” a testen kívüli lelkek számára mindenekelőtt az elsődleges életformákra vonatkozik; s ezután a választott életforma¹⁶ elkerülhetetlenségét Ananké szentesíti, a [85] daimón pedig kíséri, aki az életforma vezéréként és felügyelőjeként – mindegyikük egy-egy életformáért felelős – részt vesz a lelkek kényszerítésében, hogy megmaradjanak a választott életforma mellett és ne hagyják el azt,¹⁷ s a Moirák is az ilyen értelemben vett életformát szövik¹⁸ kinek-kinek, amint ezt az élet teljes tartama alatt történtek tanúsítják.¹⁹ [90] Hiszen a férfi, még ha szabadossága miatt elpuhul is, és szándéka olyanra formálja minden külső sajátságát, ami nőhöz illik, soha nem lehet nővé; és a nő sem lehet soha férfivá, még ha férfiakra jellemző foglalatosságokra merészkezik is.²⁰ A lelkek tehát ezt az életformát [95] szükségszerűen élnek, feledésben töltve napjaikat, teljes tudatlanságban afelől, hogy egykor az ő hatalmukban állott (*ep' autais*) az adott életforma választása.

Az ember esetében az akaratlagosság (*ethelusion*) legkevésbé korlátozott formában a lélek működéseit illeti meg, mikor önmagában van és nem [100] verte béklyóba a test, másrészt pedig az élőlénynek, vagyis a kettő együttesének²¹ a működéseit, mely szabadságot nyert²² arra, hogy önmagából fakadó tevékenységeket (*autexousia erga*) végezzen.²³ Ugyanis mindegyikünk ezen a módon éli emberi életét, tudniillik hogy vele jár a megfelelő készítés a test és lélek együttesének önmagából fakadó tevékenységeire.

269F Smith = Stobaios II. 8, 40 (II. 167, 8–17)

Minden élőlény irányítása az élet azon módjának²⁴ megfelelően történik, mely itt [a földi életben] hozzá tartozik. Az emberi élet jellemzője, hogy az őt megillető önmeghatározás az ember saját [5] hatalmában (*eph' heautói*) van. Ezért ha természetes hajlamai az itt választása körébe eső valamelyik életforma²⁵ felé hajtják is, mindazonáltal hatalmában áll, hogy ne essen ebbe, még ha teljességgel beleesik is. Mert mindazon esetekben,²⁶ melyekben a meggyőző képzetet jóváhagyjuk meggyőző volta miatt,²⁷ hatalmunkban áll az is, hogy ne adjuk jóváhagyásunkat, [10] mivel²⁸ a képzet nem húz és rángat bennünket zsinóron magához.

- 10 *Allam* 617e3–4. – A kérdést, hogy miként lehetséges a földi életben autonómia, ha életünket teljességgel determinálja túlvilági választásunk, már Plótinos is felvetette (III. 4. 5, 1 sk.; II. 3. 9, 1 sk.).
- 11 Heeren olvasatát fogadom el: *athaumasa men*. A kéziratokban *athaumasamen* („csodálkozni kezdünk”) szerepel. Wilberding javaslata: *ethaumasa hémas* („csodálkozom, hogy zavarba ejtett bennünket a kérdés”).
- 12 *Allam* 618a3; 620a–b.
- 13 618a1–b2, kül. a3.
- 14 Lásd azonban 271F, 33–38 és 92–95.
- 15 Vö. Simplikios: *Kommentár Epiktétos Kézíkönyvecskéjéhez* 46, 6–17.
- 16 Wachsmuth javításával: *kapeita hairethentos*. A kézirati szöveg: *kai epi ton hairethenta*.
- 17 Heeren javításával: *proleipein*. A kéziratok olvasata *problepein* („ne tegyenek semmit ellenében”). Hense a *periblepein* („ne törekedjen <másra>”) olvasatot javasolja.
- 18 Az *epenésan* javítással (Gaisford, Heeren). A kéziratokban *epeneusan* („hagyják jóvá”, „szentesítik”) vagy *epainesan* („dicsérik”) áll.
- 19 Smith szövegalkításával: <hoion> *ta [te] gignomena dia pantos martyrei chronu*. A kéziratok olvasata: *ta te gignomena dia pantos martyrei chronu*.
- 20 Másutt Porphyrios óvja a férfiakat az elnöiesedéstől, míg a nőt férfias viselkedésre buzdítja (*De abstinentia* IV. 20. 3 és *Ad Marcellam* 33).
- 21 A test és racionális lélek együtteséről van szó. Porphyrios felfogásában a kettő nem alkot olyan módon egységet, mint Aristotelésnél, aki-nél a lélek a test formája vagy első teljesültsége (*A lélek* II. 1): a lelket nem zárja magába a test, mint a vadállatot a ketrec, hanem csupán a belőle alászálló erők (*dynameis*) révén fonódik össze vele (*Sententiae* 28).
- 22 Heeren szövegalkításával: <pros> *autexousia erga lelymenu* (a kézirati *lylymenon* helyett).
- 23 Vö. 270F; Plótinos III. 1. 8.
- 24 A szövegkörnyezetből kikövetkeztethetően a *diazésis* szó az elsődleges, alapvető életformát jelöli. Porphyrios az emberi életet kitüntető sajátságokat a többi élőlény életformájához képest körvonalazza.
- 25 Porphyrios fejtegetése az emberi életformán belüli másodlagos életforma meghatározására vonatkozik.
- 26 Usener javításával: *hosa*. A kéziratokban *hós* („ahogyan”) áll.
- 27 Porphyrios itt a sztoikus ismeretszociológiából származó, de a császárkorra közkinccsé lett fogalmakat használ. A meggyőző képzet „finom mozgást kelt a lélekben”, vagyis bizonyos evidenciával bír (Sextus Empiricus: *A tanítók ellen* VII. 242), azonban nem egyenértékű a megragadó képzetrel, mely az igazság kritériuma. A jóváhagyás az értelmes lélek képessége egy képzet elfogadására, illetve elvetésére.
- 28 Smith kiadása e mellékmondatot a *ho ti mé* szavakkal köti; ez Wilberding értelmezésében: „feltéve, hogy”. Ebben az olvasatban a mellékmondat azt adja meg, milyen esetben vagyunk képesek megtagadni a jóváhagyást a képzettől (ti. amennyiben a *phantasia* nem kényszerít). – Ehelyett a *hoti mé* („mivel nem”) olvasatot javaslom (az okhatározói *hoti* mellett a kései görögben állhat *mé* tagadószó, lásd Kühner-Gerth: *Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache*. 3. Aufl. Hannover, 1904, II. 188.3). Ezen értelmezés szerint Porphyrios általános, minden jóváhagyási aktusra érvényes tételel állít fel: ha elfogadunk egy képzetet, módunkban áll a képzetet nem elfogadni, mivel annak nincsen kényszerítő hatalma. Ezen az alapon tekinthető az ember autonóm lénynek, és visel felelőssé-

- get az életforma megválasztásáért. Vö. 271F, 54–57 és 107 sk.
- 29 Itt az elsődleges életforma megválasztásáról van szó.
- 30 Az *apolytón* olvasat Canter javítása; a kéziratokban *apo autón* áll.
- 31 A *De abstinentia* 3. könyvében Porphyrios amellett érvel, hogy bizonyos korlátozott racionalitást az állatoknak is tulajdoníthatunk, sőt némely esetben vágyaiknak is képesek ellenállni, például ha felismerik a csalival ellátott csapdát (3.14.1). – Az „egyféle módon működéshez” (*monotropon*) vö. Damaskios: *A princípiumokról* I. 32, 19 skk.
- 32 Vö. 268F, 97–104. A testetlen lélek autonómiája a testbe kerüléssel Plótinus szerint is korlátozást szenved (III. 1. 8). – Az utolsó mondaton nem érthetjük azt, hogy (testi) alkatunkból adódó vágyaink meghatározzák viselkedésünket; inkább csak arról van szó, hogy e vágyakkal összefüggésben jelentkeznek azok a képzetek, melyeket jóváhagyunk vagy megvonjuk tőlük jóváhagyásunkat.
- 33 „...mindig az ilyen túlzások közt középtűt elhelyezkedő életet kell választania, és a túlzást mindkét irányban kerülnie kell, lehetőleg már ebben az életben, de az egész túlvilági életben is, mert így lesz az ember a legboldogabb.” *Allam* 619a5–b1. Vö. Porphyrios 268F, 77–78. Aristotelés meghatározása szerint a jellemerény közép a túlzás és a hiány között (*Nikomachosi etika* 1106b36–1107a6).
- 34 A megfogalmazásból (*areskei*: „tetszik”, „helyeslésre talál”, *placet*) nem világos, hogy a felvázolt tanokat Porphyrios közvetlenül Platónnak tulajdonítja-e, vagy számára elfogadható korábbi Platon-értelmezéseket foglal össze. A fordítás az előbbi értelmezésnek felel meg. Mindenesetre Porphyrios fejtegetése a Platon-szöveg középlatonikus, illetve plótinosi magyarázataira támaszkodik.
- 35 Az *Allam* leírása szerint a lelkek a Lachesistól a *prophétés* (pap, szószóló) közvetítésével kapott sorsoló cserepek révén nyerik el helyüket a sorrendben (617e8 sk.), melyben majd az életminták között választanak.
- 36 Wilberding szövegalkatásával: *hé men gar próté pausamené en téi [prótéi] periodói próté héxei, hé de deutera en téi deuteraí (sc. taxéi) klérósonené*. Smith szövegalkatása: *hé men gar próté pausamené en téi prótéi periodói próté héxei, hé de deutera <deutera> en téi deuteraí klérósonené*.
- 37 *Prophétés*. Lásd *Allam* 617d3, 619b3 és c5. Porphyrios a 187F (= Proklos: *Allam-kommentár* II. 255, 4–9; 256, 9–14) szerint lunáris intelligenciaként értelmezte a platóni mítosz ezen alakját.
- 38 Lásd az 5. jegyzetet. Vö. Plótinus III. 3. 4, 34 sk.; III. 4. 5, 5; IV. 3–8, 5–10.
- 39 Plótinus hasonló magyarázatát adja a platóni mítosz túlvilági választásának: a lélek általános diszpozíciója és beállítódása (*diathesis, proairesis*) gyanánt értelmezi (III. 4. 5, 2–4; IV. 3. 12, 32–13, 8).
- 40 Porphyrios e részben a feltételes fánum középlatonikus tanát foglalja össze. Ehhez lásd Alkinoos: *Platón tanítása* 26; Apuleius: *Platón és tanítása* I. 12; Pseudo-Plutarchos: *A végzetről* 569d, 570c skk.; Calcidius: *Timaios-kommentár* 142–190; Nemesios: *Az ember természete* 38; Tacitus: *Annales* VI. 22. Vö. Platón: *Timaios* 42e2 sk. Porphyrios fentebb már célzott e tanra: 271F, 28–31.
- 41 A 268F, 63 skk. fejtegetése a hivatásválasztást a földi életben élvezett autonómia körébe látzott utalni. Jelen szövegrész azt mutatja, hogy a túlvilági választás nem korlátozódik az elsődleges életforma kiválasztására, hanem már itt

270F Smith = Stobaios II. 8, 41 (II. 167, 18 – 168, 8)

Azt hiszem, Platón egészében véve körülbelül a következőt akarja mondani. A lelkek, mielőtt testekbe és különféle életformákba jutnak, önmeghatározással bírnak abban a tekintetben, hogy ezt [5] vagy azt az életformát²⁹ válasszák maguknak, melyet egy meghatározott minőségű élet (*zóé*) és az ezen életnek megfelelő test révén fognak beteljesíteni (hiszen hatalmukban áll az oroszán életformáját választani, vagy a férfét). Ez az önmeghatározás viszont már korlátozott, mielőtt ezen életformák valamelyikébe kerülünk. Miután [10] a lelkek testekbe szálltak alá, és minden kötöttségtől mentes³⁰ lélek helyett élőlények lelkévé váltak, az önmeghatározást az élőlény alkatának megfelelő formában hordozzák, és ez némely esetben – például az embernél – sok mindennek a megértését és sokféle mozgást jelent, más esetekben csak kevés mozgást és egyféle módon való működést, mint csaknem az összes [15] többi élőlény esetében.³¹ Ezen önmeghatározás függ az alkattól, mivel [az illető élőlény lelke] önmagából fakadóan (*ex heautu*) mozog ugyan, mozgásának pályája azonban az alkatból eredő hajlamok mentén halad.³²

271F Smith = Stobaios II. 8, 42 (II. 168, 9 – 173, 2)

Minden esetben kerülnünk kell a túlzásokat, és a középre törekednünk,³³ amennyiben önállóságunkat nem kötötték gúzsba a hitványság gyógyíthatatlan szenvedélyei, nem vált ezek szolgájává, és nincs [5] alávetve nekik.

Azt a nézetet is képviseli,³⁴ hogy a lelkek nem minden rend nélkül nyerik és veszik fel a különféle életformákat a sorsolás alapján,³⁵ hanem meghatározott rend szerint, tudniillik ahogyan a körforgás vezeti őket. Az a lélek ugyanis, amelyik elsőként megáll a körforgásban, elsőként érkezik, hogy a sorsolás alapján [életformát] nyerjen, amelyik másodikként, az a második [helyen];³⁶ ugyanis [10] a mindenség révén forognak és szűnik meg mozgásuk, így ennek mozgása szerint jutnak el helyükre a körforgásban; a sorsoló cserepek az első, illetve második helyet jelzik. Ezért is kapja a sorsoló cserepeket a szószóló³⁷ Lachesistól, akit a sorsolóról (*lanthanein kai klérusthai*) neveztek el. Sokan azt [15] mondják, hogy Lachesis a mindenség körforgása.

Azt a nézetet is képviseli, hogy a lelkek hatalmában álló önmeghatározás az előző életekben itt szerzett tapasztalatoktól nyeri színezetét,³⁸ az emberek hatalmában álló önmeghatározás pedig a még testen kívüli léleknek az itteni életformák egyike iránti vonzódásából; [20] ezt Platón választásnak nevezi.³⁹

Azt a nézetet is képviseli továbbá, hogy a sors a törvények rendelkezéseihez hasonlít, és maga is törvény, és „az istenek régi határozata, örök, melyet széles esküvésekkel pecsételtek meg”, [25] mint Empedoklés mondja (B 115, 1 sk. DK). Ugyanis a törvények sem kényszerítenek, mikor elrendelik, hogy ha kalózkodsz, ezt és ezt a büntetést szenveded el, ha pedig tetteiddel jeleskedsz, ilyen és ilyen jutalmat aratsz. Ugyanígy a végzet határozatai, például „ha férfi életet választod, így és így fogsz élni”, arra már nem kényszerítenek, hogy „válaszd ezt”. És ha [30] a férfiak sorába születél, s katona életet választod, szükségszerű, hogy ezt és ezt tedd és szenvedd el, de az már nem szükségszerű, hogy katona életet válassz, és ezt és ezt szenvedd szükségszerűen.⁴⁰ Ezért is vannak ott a mintái mind az elsődleges, mind a másodlagos életformáknak. A lelkeknek hatalmukban áll egyrészt [35] elsődleges életformákat választani és például emberi életet élni, másrészt a másodlagos életformák közül is kiválasztani valamelyiket. De miután valaki választott, és ebben az életformában él, szükségszerű, hogy a vele járó dolgokat megtegye, illetve elszenvedje.⁴¹

Ha – miután kihüvelykeztük Platón gondolatát – lehetséges eltalálnunk, [40] honnan merítette e nézeteket és fejtegette őket abban a meggyőződésben, hogy összhangban vannak a valós történésekkel, talán azt mondanám, hogy az egyiptomi bölcspektől,⁴² akik az aszcendensből és a születéskor az égitesteknek az állatövi jegyek csillagaihoz viszonyított helyzetéből következtetnek az egyes életekre, [45] azon feltételezés alapján, hogy azok az aszcendens felkeléséhez igazodnak. Platón azonban nem ért egyet az egyiptomiakkal abban, hogy az alakzatok⁴³ meg-

határozott elrendezései *kikényszerítik* az egyes életek meghatározott minőségét az aszcendensben lévő fokon át a születésbe érkező lelkek számára, mert az adott pillanatban az alakzatok egy meghatározott állapotban vannak. [50] Szerinte a lelkek a bennük meglévő beállítódásnak megfelelően jutnak az aszcendensbe,⁴⁴ és megpillantják az alakzatok jelezte életeket, melyek, mint egy írótablába, az égi térbe⁴⁵ vannak írva;⁴⁶ ekkor a lelkek, míg választanak,⁴⁷ önmeghatározásuk miatt képesek arra is, hogy [55] ne éljenek így, viszont miután kiválasztották az aszcendens felkelésének időpontjában a körforgásban váltakozó (bolygókat), szükségszerűen beteljesítik azt, ami meg van írva.

Akkor viszont miért van, hogy ugyanazon csillagjegy felkeltekor például kutya is születik, férfi is, nő is, és sokféle férfi,⁴⁸ és mindezeknek sem az [60] elsődleges életformája nem egyezik meg, sem a másodlagos? Először is azt mondanám, nem minden léleknek oly gyors az útja, hogy a csillagjegy felkelte ne előzné meg belépésüket (a testbe); minthogy a körforgás mindig továbbhalad, és minden fokbeli különbség más és más [65] életmintákat hoz magával, szükségszerű, hogy ne legyenek teljességgel egyformák azok az emberek, akikről úgy véljük, ugyanabban⁴⁹ az órában jöttek világra.⁵⁰ Aztán meg e fok kívül (...),⁵¹ mielőtt a Hold alatti helyre jutnak; az elsődleges életforma útja a hét szférán keresztül [70] vezet, s mivel mindegyik lélek más és más módon végzi mozgását rajtuk keresztül⁵² a másodlagos életformák egyikére vagy másikára irányuló hajlamai szerint, nem minden lélek követi egyforma módon az égen megírtakat. Így az a lélek, mely a kutya életformáját választotta, ebbe és ebbe az aszcendensbe érkezik; amelyik az emberét, [75] eltérve ettől a ponttól⁵³ ebbe és ebbe. Az Igazságosság (Diké) e lelket jellembeli sajátosságának megfelelően⁵⁴ az égi körforgás egy meghatározott fokához vezet, melybe a lélek hajlamaihoz illő életforma van beleírva. Az Igazságosságot Véletlennek (Tyché) mondják, hiszen az emberi okoskodás számára homályban maradó ok.⁵⁵

Tizenkét állatövi jegy van, melyeken át [80] – mint az egyiptomiak hiszik – a lelkek útja vezet a földi világban csaknem bárhová. Az egyes állatövi jegyek⁵⁶ első fokairól azt tanítják, hogy hatalmasak, mintha magának⁵⁷ az állatövi jegy urának lennének kiosztva; az utolsók minden jegyben az ártalmasnak mondott csillagoknak [85] vannak kiosztva.⁵⁸ Ezért aztán az első fokok szerencséje méltó az elfogadásra, az utolsókérről viszont azt mondják, hogy szűkölködő.

Nos tehát, Plátón úgy tartja, hogy az ilyen vagy olyan alakzatok *jelzik* a különféle életformákat, azt azonban már nem fogadja el, hogy *kikényszeríték* őket,⁵⁹ hanem a lelkek, miután választottak, élnek ezen életformákat, s – ahogyan (az alakzatok) jelzik – [90] szükségképpen kijut nekik a megírt események láncolata. Mármost azért, hogy (a lélek) melyik aszcendensbe kerül, a felelősség azokat illeti, akik nő vagy férfi életformáját választották,⁶⁰ vagy valamilyen más élőlényét. Mikor a lélek az adott aszcendensbe érkezett, szintén övé a felelősség azért, hogy⁶¹ másodlagos életformáját megválasztotta, mely az égitesteknek [95] az adott aszcendenshez tartozó elrendezésébe van írva és benne mutatkozik meg.⁶² Hacsak nem mondja azt valaki, hogy az aszcendens vizsgálata a nemzés időpontjára vonatkozólag azt világítja meg, hogy ember vagy kutya sorsát választotta-e az illető lélek, az aszcendens vizsgálata a születés időpontjára vonatkozólag pedig a másodlagos és az előzőleg választott sorson felüli életforma választását [100] mutatja meg.

Mindenesetre azt bárki elfogadhatja, hogy az elbeszélés⁶³ Plátón az egyiptomi hagyomány alapján formálta meg. Azt viszont, hogy vajon részleteiben is ugyanazon gondolatok értelmében dolgozta-e ki, nehéz megmondani.

[105] Mivel Homérosnak is szerelmese és magasztalója vagy, vizsgáld csak meg, esetleg nem tudott-e már ő is Platónt megelőzve az életformák két fajtájáról. Ezek egyike mozdíthatatlan; ezt a lélek képes választani vagy nem választani, de miután kiválasztotta, akkor már nem szabadulhat tőle és képtelen⁶⁴ másra cserélni, s vagy erőnyesen, [110] vagy hitvány módon él vele. Homéros erre gondol, mikor azt mondja:

*Csakhogy a végzet elől, azt mondom, senkise futhat,
jótól, vagy rossztól, miután megszülte az anyja.
(Ilias VI. 488 sk., ford. Devecseri Gábor)*

megkezdődik az elsődleges életforma további meghatározása. Lásd még 271F, 92–95.

42 A kései antikvitásban az asztrológiát káldeus (babilóni) és egyiptomi bölcsességeként tartották számon.

43 *Schématismoi*. Az alakzatok vagy konstellációk a Nap, a Hold és az öt látható bolygó elrendezését jelentik egy adott aszcendenshez viszonyítva. Vö. Porphyrios 187F, 21–23 Smith.

44 Plótinos szintén hangsúlyozza, hogy a lélek belső diszpozíciója elsőbbséget élvez a külső, fizikai – köztük asztrológiai – behatásokkal szemben az ember sorsának meghatározásában: III. 4. 5, 4–19; II. 9. 15, 1–28.

45 Szó szerint: „az égi Földbe”. Az egyiptomiak a Holdat nevezték égi Földnek (Porphyrios 360F, 25–29 Smith); valószínűbb azonban, hogy itt az állócsillagok szféráját kell rajta értenünk, lásd Wilberding 151, 44. jegyzet.

46 Vö. Plótinos II. 3. 7, 4–6; III. 1. 6, 20–22.

47 *A tas helomenas* („melyek választottak”) kézirati olvasat romlott. Fordításom Smith javaslatán alapul: *hairumenas*. Deuse megoldása: *mé helomenas* („melyek még nem választottak”).

48 *Polloi andres*. Festugiére javítása *polloi anomoioi* („sok különféle ember”). Wachsmuth megoldása: *polloi athroós* („egyszerre sokan”).

49 Az „ugyanabban” (*autēi*) Heeren betoldása.

50 Wilberding magyarázata szerint a léleknek egy adott aszcendensbe érése (egy életforma kiválasztása) és a születés között eltelik valamennyi idő, így az ugyanakkor született embereknek más-más lehet az aszcendense, melyet nem tudunk teljes pontossággal meghatározni.

51 Itt hiányos a szöveg.

52 *A kat' autas* Wachsmuth javítása, a kéziratokban *kat' auta* áll. – A lélek a szférákon át megtett útja során pneumatikus hordozót, „asztrálestet” kap (Porphyrios: *Sententiae* 29, 8–9 Brisson).

53 *Kata paraklisisin tés stigmés*. Más értelmezésben: „hajszálnyit eltéréssel”.

54 A jellembeli sajátságokra kihatnak az előző életek, vö. 268F, 8.

55 Avéletlen e meghatározását Démokritosnak és a sztoikusoknak szokás tulajdonítani (Aetios I.29.7; *SVF* II 965, 966, 967 és 971). Diké, illetve Tyché nem szerepel Plátón *Allam*ának záró mítoszában, és az elbeszélésében az igazságos büntetés, illetve jutalom elnyerése és az életforma megválasztása világosan elkülönül. Az igazságosság érvényesüléséhez a lélek alászállásában vö. Plótinos IV. 3. 13.

56 Heilen javításával: *hekastu zóidiu*. A kéziratokban *zóidiaku* áll.

57 Az *autói* kézirati olvasattal. Smith elfogadja Heeren javítását: *agathói* (kontextusban: „az állatövi jegy jó urának”).

58 A Marsról és a Szaturnuszról lehet szó, lásd Wilberding 152, 58. jegyzet.

59 Plótinos sokszor amellel érvel, hogy a csillagok nem okozzák, csak jelzik az eseményeket (II. 3. 1, 1 sk. és 7, 1 skk.; III. 1. 6, 22 sk.), másutt viszont elismeri, hogy a csillagoknak – más fizikai okokhoz hasonlóan – van bizonyos befolyása életünkre, anélkül hogy meghatároznák azt (II. 3. 10 és 15). Vö. Proklos: *Allam-kommentár* II. 292, 13–16 és 26 skk.

60 Vö. Plátón: *Allam* 617e4.

61 Heeren javításával: *tu*. A kéziratokban *to áll*.

62 A 271, 33–36 már a földi élet előttre tette a másodlagos életforma megválasztását is, itt pedig asztrológiai leírását kapjuk e választásnak. Egy-egy elsődleges életforma vélhetőleg a zodiákus körének valamely tágabb szeletéhez tartozik, melynek egyes fokaihoz vannak rendelve az adott életformán belüli másodlagos életformák, vö. Wilberding 152, 61. jegyzet.

- 63 Ti. Platón elbeszélése az *Állam X.* könyvében a lelkek túlvilági sorsáról.
 64 A szöveg itt hiányos. A fordítás Meineke betoldásán alapul: *kai adynatusa*.
 65 Vö. Platón: *Állam* 619d4–5 („elhamarkodottan”); 619b3 („okosan”, *xyñ nói*).
 66 Homéros szövegében inkább a „tulajdon ostoba vétkeikért” (*spheteréisi atasthaliéisi*) szókapcsolat utal az emberi felelősségre, mint az „ők maguk is” kifejezés, melyet Porphyrios kiemel.

Ezt tehát az elsődleges és áthághatatlan életformáról mondja. De mit is mond a [115] másodlagos életformáról, mely a mi hatalmunkban van?

*Jaj, csak örökkön az isteneket vádolja az ember:
 Minden baj tőlünk – mondják – noha ők maguk is, lám,
 ostoba vétkeikért szenvednek a végzetten is túl.
 (Odysseia I. 32–34, ford. Devecseri Gábor, módosítva)*

Nos, miért mondja, hogy „ők maguk is”? Ezzel megvilágítja, hogy [120] az istenektől is származik valami az emberekre, bár a nagyobbik részt maguknak köszönhetik. Mivel az életmintákat az istenektől kapjuk, talán ők sem háríthatnak el minden felelősséget azért, hogy bajba jutunk. Ámde felmenti őket azáltal, hogy a lelkeket önmeghatározással ruhazza fel, és rájuk bízva életformájuk megválasztását, s akik [125] elhamarkodottan és okatlanul⁶⁵ választottak, azok „ostoba vétkeikért szenvednek a végzetten is túl”.⁶⁶